

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ В УМОВАХ СТУПЕНЕВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Аналізуються концептуальні підходи до педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти.

Початок другого тисячоліття характеризується глобалізацією суспільного розвитку, зближенням націй, народів, держав, освітніх систем. Відбувається перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, які значною мірою базуються на інтелектуальній власності, знаннях і визначаються рівнем науково-го потенціалу країни.

Розвиток України визначається у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності загальноосвітньої культури. Відповідно до "Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки", затвердженої Міністерством освіти і науки України, реформою вищої освіти передбачається перехід до динамічної ступеневої підготовки фахівців, запровадження двоциклової підготовки (бакалаврат, магістратура), оволодіння ними сучасними інноваційними технологіями.

Досягнення цієї мети потребує модернізації теоретико-методичних засад вищої освіти, її структурно-організаційної перебудови.

Вища педагогічна освіта виконує особливу, ключову функцію у формуванні сучасної людини, її інтелектуального та духовного потенціалу.

Мета цієї статті, що є частиною нашого дослідження, полягає в окресленні теоретичних засад педагогічної підготовки магістрів; основним завданням – визначення сутності та обґрунтуванні наукових основ педагогічної освіти магістрів.

Актуальність дослідження проблеми визначається сукупністю чинників. По-перше, необхідністю підвищення рівня професіоналізму педагогічних кадрів. Здійснене нами вивчення стану педагогічної освіти дало змогу виявити суперечності: між вимогами інформаційно-технологічного суспільства й застарілим змістом, формами і методами педагогічної підготовки щодо нових умов; між суспільною потребою у висококваліфікованих викладачах закладів вищої освіти та традиційним підходом до здійснення їх підготовки; між рівнем розвитку світової педагогічної науки, культури, соціальної сфери, виробництва і наявною професійною кваліфікацією педагогів; між зростаючим обсягом науково-практичної інформації у педагогічній сфері і можливостями її засвоєння; між масовістю підготовки майбутніх педагогів й індивідуально-творчим характером їх професійної діяльності; між рівнем повної педагогічної освіти і новими постійно зростаючими вимогами до педагогічної діяльності в сучасному суспільстві. Педагогічна освіта магістрів стає необхідною умовою зростання професіоналізму фахівців. На етапі стрімких суспільно-трансформаційних процесів ця галузь неперервної освіти набуває загальнонаціонального значення.

По-друге, саме така постановка проблеми викликана необхідністю розв'язання соціально-педагогічних суперечностей між потребами педагогічної науки в об'єктивному осмисленні історичного досвіду становлення й розвитку магістратури в системі педагогічної освіти і досягнутим рівнем дослідженості проблеми та необхідністю прогнозування тенденцій розвитку національної системи ступеневої педагогічної освіти. Необхідність підвищення педагогічного професіоналізму магістрів спричинена також новими підходами до освіти, згідно з якими в центрі педагогічного процесу постає особистість як найвища цінність суспільства.

По-третє, об'єктивна необхідність у здійсненні такого дослідження зумовлюється необхідністю розвитку педагогічної науки, аналізу негативних тенденцій у повній педагогічній освіті та виявленні їх причин, що передбачає розкриття багатогранного й складного процесу осмислення конкретних напрямів розвитку ступеневої педагогічної освіти й визначення на цій основі шляхів її удосконалення. Реалізація завдань поліпшення професійної підготовки магістрів значною мірою залежить від рівня наукового пізнання шляхів та засобів удосконалення повної педагогічної освіти, що, у свою чергу, неможливо без аналізу сучасної професійно-педагогічної освіти.

Інтегрування української педагогічної освіти в загальноєвропейський та світовий освітній простір вимагає усвідомлення засад і принципів сучасної професійно-педагогічної підготовки вчителів та викладачів вищих навчальних закладів.

Перехід педагогічної школи до ступеневої системи освіти передбачає оновлення змісту базової педагогічної освіти спеціалістів, бакалаврів, а також розробки змісту, форм і методів педагогічної підготовки магістрів як фахівців найвищого кваліфікаційного рівня, які в майбутньому поновлять склад науковців з різних галузей науки та викладацький корпус вищих навчальних закладів, спеціалізованих середніх навчальних, закладів із поглибленим вивченням окремих предметів, гімназій, ліцеїв, коледжів.

Вивчення науково-педагогічної літератури та практичної діяльності університетів дає нам підстави для висновку, що теорія і методика педагогічної освіти магістрів залишається недостатньо розробленою з точки зору потреб нової педагогічної реальності. В Україні магістратура знаходиться на етапі становлення. Нині фактично

не існує цілісної концепції педагогічної підготовки магістрів. Практичний стан справ у цій галузі не задовольняють потреби педагогів і держави.

З 1999 року в Житомирському державному університеті нами проводиться дослідження з проблеми педагогічної підготовки магістрів.

Мета дослідження – на основі ретроспективного аналізу процесу становлення ступеневої педагогічної освіти виявити основні тенденції і особливості розвитку змісту та форм педагогічної підготовки магістрів, визначити її теоретико-методичні засади, обґрунтувати перспективний напрямок, основні шляхи вдосконалення цього циклу освіти педагогів як особливого системно-цілісного феномена і органічної складової ступеневої педагогічної освіти, розробити концептуальні засади розвитку педагогічної підготовки магістрів в Україні.

Нами розроблена концепція педагогічної підготовки магістрів. Основні положення цієї концепції щодо змісту, форм і організації педагогічної освіти магістрів базуються на засадах Конституції України, Законів України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про вищу освіту", Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті", а також на вимогах документів ЮНЕСКО, Міжнародної організації співробітництва й розвитку освіти, МОП (Рекомендація про статус учителів, 1966 р.; Доповідь міжнародної Комісії з освіти ЮНЕСКО для XXI століття, 1998 р.), які наголошують на необхідності фундаменталізації професійної підготовки педагога, її неперервності, гуманістичної спрямованості, демократизації, всебічності та варіативності.

Магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особистості, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра або спеціаліста здобула повну вищу освіту, спеціальні вміння та знання достатні для виконання завдань та обов'язків інноваційного характеру (Закон "Про вищу освіту", стаття 1).

Оволодіння педагогічними знаннями, уміннями та навичками – важлива умова формування педагогічної культури викладача вищого навчального закладу будь-якого профілю. "Посади педагогічних і науково-педагогічних працівників можуть обіймати особи з повною вищою освітою, які пройшли спеціальну педагогічну підготовку" (Закон України "Про вищу освіту", 2002, стаття 48, п. 1).

Зазначене дає підстави для формування мети, змісту, обсягу і завдань педагогічної підготовки магістрів. Безумовно, модель підготовки магістра повинна суттєво відрізнятися від традиційної підготовки бакалавра, спеціаліста, що має на меті підготовку вчителя середньої школи.

Суттєві перетворення суспільного життя сприяють змінам у системі освіти щодо формування особистості майбутнього фахівця, здатного самостійно і вільно орієнтуватися в інноваційній діяльності. Цілком природним є виникнення інтересу до підготовки магістрів у системі вищої педагогічної освіти, підвищення уваги до їх розвитку, формування педагогічної майстерності і компетентності. Вивчення історичного досвіду розвитку педагогічної освіти та результати аналізу сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить про наявність позитивних зрушень у підготовці викладачів вищих навчальних закладів. Дослідження О.А. Абдулліної, Ф.Н. Гоноволіна, С.В. Кондратьєвої, В.О. Крутецького, Н.В. Кузьміної, Ю.Н. Кулютікіна, І.Я. Лернера, А.К. Маркіної, Л.М. Мітіної, В.О. Сластьоніна, О.І. Щербакова розкривають особливості педагогічної діяльності та особистості викладача, що впливають на пошук нових перспективних підходів до підготовки майбутнього викладача в системі вищої освіти. В останні роки активно розробляється концепція університетської педагогічної освіти (А.М.Алексюк, Л.Г. Коваль, Л.С. Нечепоренко, В.В. Сагарда), досліджується методологія та історія педагогічної освіти в Україні і закордоном (О.В. Глузман, В.І. Луговий, В.К. Майборода, Л.П. Пуховська), здійснюється пошук шляхів підвищення результативності підготовки студентів магістратури (О.Г. Мороз, В. Мороз, З. Сліпкань, В.І. Бондар). Але залишаються невирішеними питання щодо виявлення:

- спадкоємності та наступності у підготовці педагогів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- змісту, форм, методів підготовки студентів магістратури;
- співвідношення змістового компоненту педагогічної підготовки випускників класичних та педагогічних університетів освітньо-кваліфікаційного рівня фахівців (бакалавр, спеціаліст, магістр);
- технології підготовки магістрів до інноваційної діяльності.

Демократичні та гуманістичні процеси в Україні сприяють детермінації педагогічних методів і стилю, що пов'язані з особистісно орієнтованою, творчо-інноваційною діяльністю майбутніх фахівців будь-якого кваліфікаційного рівня (бакалавра, спеціаліста, магістра).

За цих умов особливого значення набуває створення якісно нової системи організації фахової і професійної підготовки магістратури, яка озброїть майбутнього викладача вміннями інтегрувати спеціальні, психолого-педагогічні, методичні й дидактичні знання в нестандартних ситуаціях професійної діяльності та застосовувати наявний досвід для особистісного саморозвитку і самовдосконалення. Це потребує принципово нового змісту, методів і форм педагогічної підготовки, метою якої є формування особистості педагога-професіонала, здатного самостійно і творчо мислити.

Аналізуючи професійну підготовку вчителів у країнах Західної Європи і порівнюючи її з підготовкою вчителя в Україні, Л.П. Пуховська виділяє чотири парадигми педагогічної освіти: академічно-традиціоналістську, технологічну, індивідуальну і дослідницько-орієнтовану. Причому, традиційними загальноприйнятими (у рамках класичної освітньої парадигми) вважаються академічно-традиціоналістська і технологічна парадигми. Індивідуальна і дослідницько-орієнтовна вважаються інноваційними і розглядаються з позиції особистісного підходу.

Педагогічна освіта магістрів розглядається нами як багатофункціональний, відкритий, самостійний, своєрідний цикл педагогічної освіти, який має свої функції, мету, зміст, форми та методи, функціонує шляхом реалізації складних організаційних та змістово-процесуальних зв'язків.

Педагогічна підготовка магістрів виступає в органічній єдності загального, особливого й індивідуального. Суть загального полягає у відображенні здобуття вищої освіти і є складовою означеної системи; суть особливо – у специфіці, зумовленій особливостями майбутньої професійної інноваційної діяльності, необхідністю поєднання фахової, педагогічної та науково-дослідної діяльності; як індивідуальне відображає залежність підготовки від індивідуальних особливостей, рівня знань, інтересів, нахилів.

Провідна ідея дослідження ґрунтується на поєднанні неперервної професійної освіти, на положеннях про особистісний характер розвитку індивідуальності педагога, здатного до інноваційної діяльності. Визначальна роль у професійному становленні належить самому педагогу. Професійно-педагогічний компонент педагогічної освіти доцільно спрямувати на розкриття індивідуальних особливостей магістра з метою його професійного саморозвитку. Багатоваріантність педагогічної освіти магістрів, свобода вибору змісту, форм є важливою умовою її гуманізації.

Педагогічна підготовка студентів магістратури повинна сприяти розвитку здатностей до інноваційної діяльності, до оволодіння інформаційними технологіями, до комунікації (спілкування з колективом і різними категоріями студентів).

Генеральна ідея концепції полягає у системному підході до цілісної структури педагогічної освіти як системи, кожна з підсистем якої, в свою чергу, і об'єктом теоретичного дослідження.

В основу підготовки магістрів мають бути покладені індивідуальна і дослідницько-орієнтована парадигми. Результатами професійного саморозвитку має стати готовність магістра до педагогічної діяльності, що включає такі компоненти: **цілемотиваційний** (забезпечує спрямованість на особистісно-професійні зміни, і перш за все, на формування педагогічної спрямованості); **змістовий** (передбачає розробку системи особистісно набутих знань щодо механізмів професійно-педагогічної діяльності та саморозвитку: майбутній педагог має засвоїти систему понять, концепцій, що розкривають сутність особистісно зорієнтованих технологій, особистісно – професійної рефлексії, отже продуктом його педагогічної підготовки мають бути персоналізовані педагогічні знання, вміння і навички); **операційний** (включає систему шляхів, способів, прийомів здійснення педагогічної, науково-дослідницької діяльності та самовдосконалення); **інтегративний** (передбачає формування вміння проектувати програму самовдосконалення своєї особистості та студента); **аксіологічний** (включає в себе вміння формувати людські та загальнолюдські цінності); **світоглядний** (вміння створювати власну педагогічну концепцію).

Методологічною основою концепції становлять: теорія пізнання, діалектичний принцип взаємозв'язку та взаємозумовленості, закономірностей і явищ соціальної дійсності, необхідність об'єктивного вивчення їх розвитку і зв'язку з конкретно-історичними умовами на основі єдності логічного та історичного, загального та особливого; загальнофілософські ідеї гуманістичного розуміння людини як абсолютної цінності і самоцілі суспільного прогресу.

Вихідними положеннями розробки конкретної методології дослідження стали принципи полікультурності як закономірної спрямованості життя суспільства і кожного індивіда, розуміння особистості педагога як суб'єкта історичного прогресу і процесу саморозвитку, неперервності педагогічної освіти, її розвитку на основі синергетичного, плюралістичного уявлення про ідеальний образ оточуючого світу в контексті відкритості й самоорганізації.

Теоретичну основу концепції педагогічної підготовки магістрів становлять праці українських та зарубіжних учених із проблем: філософії неперервної освіти (В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, В.С. Лутай); неперервної освіти (П. Бертальген, Х. Дейва, А. Делсон, Р. Кідд, З. Фор, Т. Хюген); системного аналізу (В.Г. Афанасьєв, М.С. Каган, В.П. Кузьмін); теорії формування особистості в різних педагогічних системах (А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський); теорії освітніх систем та їх розвитку (А.М. Алексюк, Ю.К. Бабанський, В.П. Беспалько, Б.С. Гершунський, С.У. Гончаренко); професійної підготовки вчителя (О.А. Абдуліна, Є.С. Барбіна, О.В. Глузман, О.А. Дубасенюк, В.І. Лозова, О.М. Пехота, О.Я. Савченко, С.О. Сисосєва, Г.В. Троцько тощо); вищої педагогічної освіти (Є.П. Белозерцев, В.І. Луговий, В.О. Сластьонін, А.І. Щербаков); підготовки вчителя в зарубіжній школі (Б.Л. Вульфсон, М.Ю. Красовицький, М.П. Лещенко, З.О. Малькова, Н.Г. Ничкало, Л.П. Пуховська, О.В. Сухомлинська); професійної адаптації й морально-правової відповідальності вчителя (Г.П. Васянович, О.Г. Мороз, Є.М. Павлютенков, Р.І. Хмелюк); психологічної підготовки педагогів (Г.О. Балл, С.Д. Максименко, В.А. Семиченко, Т.С. Яценко тощо); організації навчального процесу в педагогічних навчальних закладах (С.І. Архангельський, В.А. Козаков, Т.І. Сущенко та ін.); оптимізації навчання й розвитку особистості (Л.В. Занков, М.М. Поташник, Г.І. Щукіна); андрагогіки (А.О. Деркач, С.І. Змєйов, Н.В. Кузьміна, Л.Є. Орбан, Л. Турос).

На основі цієї концепції та одержаних результатів дослідження нами розроблена навчальна програма з педагогіки для освітньо-кваліфікаційного рівня "Магістр", що базується на пріоритетних напрямках розвитку сучасної педагогіки та педагогічний посібник "Основи педагогіки вищої школи", який був рекомендований Міністерством освіти і науки для студентів вищих навчальних закладів і пройшов апробацію у вищих навчальних закладах України.

Матеріал надійшов до редакції 5.11.2004 р.

Витвицкая С.С. Теоретические основы подготовки магистров в условиях уровневого педагогического образования.

*Анализируются концептуальные подходы к педагогической подготовке магистров в условиях
уровневого образования*

***Vitvytska S.S. The Theoretical Fundamentals of the Pedagogical Training of Master Students Under the Conditions
of Multi-Stage Pedagogical Education.***

*The article deals with the conceptual approach to the pedagogical training of masters students under the conditions of
multi-stage education.*